

Tore Blom berättar:

Vigelsbo Gruvor

Enligt ett Kongl..privilegie från år 1687 arkiverat i Iggesunds bruks arkiv, anhåller en man vid namn Isak Brenant att få bryta malm i ett av honom funnet malmstreck i Roslagen, Valö socken, Vigelsbo skog. Han anhåller att få bränna och bryta malm för ett av honom nyligen anlagt bruk i Hälsingland. Bruket kom att heta Iggesund. Brenant, som var en rik köpman från Stockholm, fick tillstånd att bränna och bryta malm på villkor att inget intrång fick begås mot de intilliggande bruken beträffande förbrukning av skog för bränning, eller anskaffande av förbönder för transporter m.m. Året därpå fick Brenant sin ansökan beviljad från Kongl. Bergskollegiet. Bruksherrarna på Österby-Lövsta-Forsmark försökte genom ombud i Stockholm förhindra Brenants ansökan. Bergmästarämbetet hade låtit en bergmästare, Erik Simsson, undersöka förhållandet på platsen. Bergmästaren far att eftersom malmen låg outnyttjad och mängder med skog fanns t.o.m. ymnigt med fallskog som ansågs oduglig till kolning och endast tjänlig till gruvved. Förbönder fanns också att tillgå, varför ansökan blev beviljad. Brenant startade då med bränning av storgruvan. Järnmalmen forslades vintertid till Kallerö och vidare sedan med båtar till Iggesund. Hästfororna gick vintertid både till Kallerö och masugnen i Österby m.fl. ställen.

År 1750 bildades av Vigelsbo gruvor ett bolag där patronerna på Österby bruk, Lövsta och Forsmark ägde alla andelarna. År 1754 inköptes ett privilegie om brytningsrätt i Rörberget av en direktör Petter Enander, som beviljats honom 1746. Rörbergsgruvan öppnades och bergkrutet kom mera till användning. Men krutet var dyrt och bränning med ved fortsatte ännu några årtioenden. Malmbrytningen ökade i och med detta. Det blev ett stort uppsving i hanteringen under slutet av 1700-talet. Under 1800 blev suget efter järn ännu större. En orsak var byggande av järnvägarna, inte bara i Sverige utan också utomlands.

Den ena gruvan efter den andra öppnades. Näst efter Storgruvan, som även kallades Gammelhålet, kom Pumpgruvan strax norr om Gammelhålet. I Pumpgruvan installerades pumpanläggning som drogs av en väderkonst från ett vattenhjul vid Stynsbo och som fick sitt vatten från anlagda dammar, först Stynsbodammen och längre uppströms Finnbodammen. Från Pumpgruvan länsades även Gammelhålet genom ortsystem dem emellan. Gammelhålet lutade 15 grader mot Pumpgruvan och blev 90 meter djup. Sedan brukspatron Per Adolf Tamm kom till Österby 1805, blev han genom de flesta andelarna i Vigelsbo Gruvintressenter, som bolaget hette, dominerande ägare. Tamms gruva kom till på 1820-talet och blev som Pumpgruvan 250 meter djup. Den kallades även Gammelschaktet.

Iggesunds gruva anlades 1898 och fick namnet Iggesundschakt. Mellan 1820 och 1900 anlades ett flertal gruvor: Stallrymningen, Vigelsbo-gruvan, Myrgruvan och Mannerstrålegruvan. Den sistnämnda kom att ligga intill gruvstugan och fick sitt namn efter bergsingenjör Mannerstråle.

1833 anlades Stockenströmsgruvan med namn efter brukspatronen på Fagersta, von Stockenström, en kollega till Tamm. Stockenströms gruva bearbetades till 1876, men måste då läggas öde på grund av rasrisk. Gruvan ansågs vara förnämlig med fin ren malm. Den blev 100 meter djup. Intill den ödelagda gruvan öppnades en ny gruva som fick namnet Nya Stockenströmschakt. Den fick sedan tjänstgöra som vattentäkt till anrikningsverket. Ett stort antal mindre gruvor anlades intill Vigelsbofältet: Carls gruva, Johanna gruva,

Drejers gruva och Brändagruvorna för att nämna några. Alla var av mindre betydelse och 15 till 30 meter djupa. Antalet sysselsatta i gruvhanteringen vid Vigelsbofältet och Rörbergsgruvorna under 1800-talet var 200-300 personer. Då ar inledda bönder för olika transporter och hästvindar medräknade. Förutom ett fyrtiotal familjer som bodde inom området Storgruvan och Rörberget, kom gruvdrängarna, som gruvarbetarna kallades, från byarna runtomkring. Ännu idag kan skönjas gångstigar, genvägar genom skogarna, upptrampade av gruvarbetarnas träskostövlar.

Forbönder kom från när och fjärran, Hållnäs och Tierp var inte ovanliga hemorter. Långväga bönder var inkvarterade vid Vigelsbo gård i den s.k. bondstugan, som senare blev platsen för telefonväxeln. I bondstugans enda spis lagade bönderna sin medhavda mat och torade sina kläder över sängarna. Stallet för bondhästarna var också uppe vid Vigelsbo. Vigelsbo gård residerade gruvförvaltaren. Där fanns gruvkontoret som senare flyttades till Österby bruk. Handelsbod fanns också där. Det finns anledning tro att bönderna på 1700-talet inkvarterades nere vid Vigelsbo gruvor, eftersom namn som stallrymningen och bondgruvan förekommer. Bondgruvan var en s.k. skärpning, som numera är täckt med betonglock. Skärpningen var benämningen på mindre gruvöppningar, där arbetet avbröts av någon anledning t.ex. olönsamhet. Det kunde också vara en provgrop då man sökte malmsträcket. Några av de nämnda gruvorna i Vigelsbofältet blev under 1900-talets början igenfyllda. Stockenströmsgruvan blev igenfylld med avfallsslig från anrikningsverket. Brukspatronen Per Adolf Tamm på Österby var som ägare till de flesta gruvandelarna på 1800-talet arbetsledare vid Vigelsbo gruvor. Patron Tamm tillsatte bl.a en bokhållare år 1846. Han hette Achates Lindman, född 1825 och var från Motala. Under Vigelsbotiden blev Achates bekant med en flicka som var i Valö prästgård för att lära hushåll. Hon hette Ebba Dalgren, var från Stockholm, där hennes föräldrar drev en möbelfabrik. Hennes mor var kommen från en prästfamilj i Småland. Bekantskapen resulterade i giftermål år 1851. Achates ansågs vara en skicklig industriman, och efter bara fyra år vid Vigelsbo utsågs han till bruksförvaltare vid Österby bruk 1850. Paret Lindman blev föräldrar till tre söner. Sigurd, en av sönerna, blev bruksförvaltare på Österby bruk. Den yngste av sönerna, Arvid, blev både amiral och statsminister.